

2018 - חוק זכויות נפגעי עבירה במערכת המשפט הצבאית:

תיקון מס' 75 לחוק השיפוט הצבאי

מאת: סגן יהונתן חסון, סנגור צבאי בסנגוריה המחוזית, הסנגוריה הצבאית

במהלך השנים הכירה מערכת המשפט יותר ויותר, בזכויותיהם ובמעמדם של נפגעי עבירה. בשנת 2001 נחקק חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א - 2001 שלא הוחל בצה"ל, ואולם רשויות הצבא פעלו, ככל האפשר לאורו. היה זה לראשונה ביולי 2018 שזכויות אלו עוגנו בהוראת דין במערכת המשפט הצבאית, כשחוקק בכנסת תיקון מספר 75 לחוק השיפוט הצבאי אשר החיל על משרתי צה"ל את עיקרי חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001.

רקע עובדתי

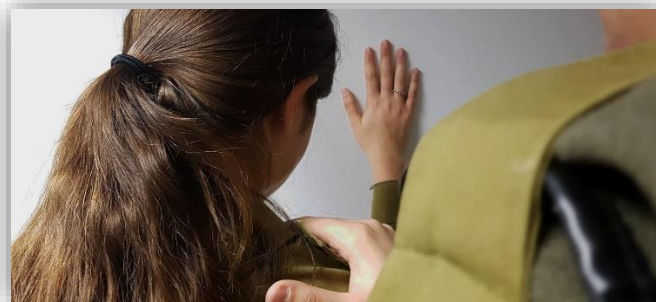
חוק זכויות נפגעי עבירה נחקק בכנסת בשנת 2001 והיה לביטוי הראשון והבולט, לשינוי הגישה ביחס להליך הפלילי. הגישה שלפני תחיקת חוק זה התאפיינה בהיעדרו של נפגע העבירה מההליך הפלילי, ובהתמקדות בעבריינין ובמיצוי הדין עמו בלבד.

עם חקיקת החוק, התפיסה המסורתית של ההליך הפלילי, הממוקדת בעיקר בעבריינין ובמעשיו, התעדכנה, ומאז מעמדו של נפגע העבירה בהליך הפלילי הולך ומתעצם; הדיאלוג עם נפגעי העבירה והמקום לשמיעת קולם הופכים מובנים ומקובלים יותר ויותר, גם בחברה הכללית. התעצמות זו באה לידי ביטוי אף בתנועות חברתיות מגוונות - דוגמת תנועת ה-Me too העולמית.

כיום, לנפגעי עבירה בישראל זכויות לליווי כבר במהלך החקירה, להבעת עמדה בשלבים שונים של ההליך הפלילי ולקבלת מידע על ההליך הפלילי ועל הליכים הנגזרים ממנו.

יצוין, שמתוך גישה לפיה אין זה ראוי שנפגעי עבירה יקופחו רק משום שהפוגעים בהם הועמדו לדין בפני ערכאת שיפוט צבאית, חלק מהוראות חוק זכויות נפגעי עבירה יושמו על ידי התביעה הצבאית והמשטרה הצבאית החוקרת עוד לפני החלתו; ואולם, סוגיות מסוימות הנוגעות לארגון, למבנה ולתקציב המערכת, עיכבו את החלת החוק במלואו בהליכי אכיפת הדין והשיפוט הפלילי בצה"ל.

לאחר 17 שנים, נמצאה הנוסחה המתאימה מבחינת נוסח החוק ומבחינת ההיערכות הארגונית והתקציבית הנדרשת, להחלת הוראותיו של החוק במערכת המשפט הצבאית בהוראת דין.

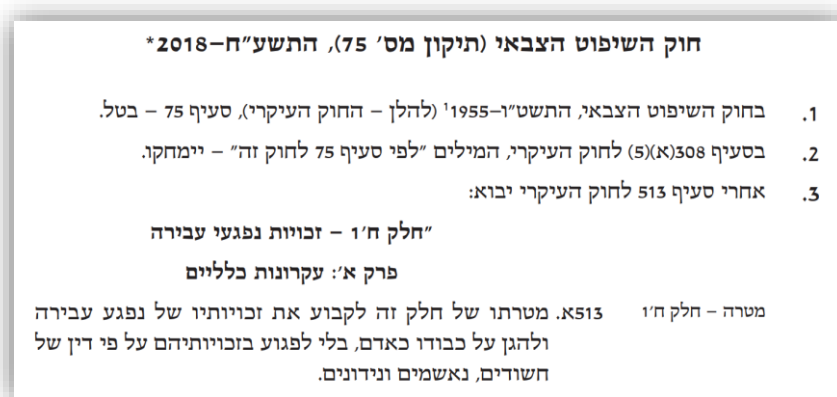

נפגעת עבירה (אילוסטרציה; אתר צה"ל)

הליכי החקיקה

זכויות נפגעי העבירה נקלטו למערכת המשפט הצבאית, כמקובל בהליכי חקיקה בקשר למערכת המשפט הצבאית, באמצעות תיקון לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955, בתיקון מספר 75 לחוק זה.

הוראות החוק החדשות נועדו בראש ובראשונה, להשוות את המצב המשפטי של נפגעי עבירה אשר נפגעו ממעשיהם של מי שהועמדו לדין במערכת הצבאית, למצב המשפטי של נפגעי עבירה שנפגעו ממעשיהם של מי שהועמדו לדין במערכת המשפט האזרחית.

מתוך תיקון החוק, שפורסם בספר החוקים ביום 24 ביולי 2018

חלק מהתיקון כבר הוחל על מערכת המשפט צבאית, וחלקו האחר ייכנס לתוקף בשנת 2021, כדי לאפשר למערכת המשפט הצבאית ולרשויות החקירה בצה"ל זמן התארגנות בהיבטים ארגוניים (לרבות תקשוב ולוגיסטיקה).

הזכויות המוקנות לנפגעים בהתאם להוראות החוק

לנפגע העבירה זכות לקבל מידע על ההליך הפלילי, על מאסרו של הפוגע, על שירותי הסיוע להם הנפגע זכאי וכיוצא באלה ;

לנפגע העבירה זכות להבעת עמדה, כאשר מדובר בעבירות מין ואלימות חמורה, בנושאים הבאים : לעניין ביטול כתב אישום ; לגבי הסדר טיעון המתגבש עם הפוגע ; וכן לגבי הפחתה בעונש או חנינה לאחר הרשעתו של הפוגע. נוסף לכך, לכל נפגע זכות למסור "הצהרת נפגע" במסגרת הדיון לקראת גזירת עונשו של הפוגע, בה הוא רשאי למסור מידע על כל פגיעה או נזק, שנגרמו לו בשל העבירה. ייחודיות ההליך בהיבט זה, היא כי בניגוד למעמדם של עדים אחרים, שנדרשים לעיתים לעמוד לחקירה בבתי הדין הצבאיים, לפוגע אין זכות לחקור את הנפגע על האמור בהצהרה שניתנה לפי הוראות חקיקת זכויות נפגעי העבירה.

לנפגע העבירה מארג זכויות הגנתי : נפגעי העבירה מוגנים בסדרת הוראות נוספות : הגנה על נפגעי עבירה מפני מגע עם מי שפגע בהם ; זכות לחיסיון ולהגבלה על מסירת פרטיו האישי של נפגע העבירה ; זכות שלא להיחקר על עבר מיני, אלא אם כן יש טעמים מיוחדים לכך, לשם חקר האמת ; זכות לליווי בחקירה זכות לבחירת מין החוקר שיגבה מהם עדות ועוד .

חיבור מערכת המחשוב הצבאית למערכת נפגעי העבירה הכללית

יישום החוק החדש צפוי לכלול גם יישום בצה"ל, של מערכת המידע הממוחשבת לנפגעי העבירה (מני"ע). מערכת זו נועדה לאפשר לנפגעי העבירה לקבל מידע על התקדמות הטיפול בתלונתם ובהליך המשפטי באופן ישיר (דרך המרשתת, באמצעות פניה למוקד, ובאמצעות שליחת מסרונים ישירים למכשירי הטלפון שלהם).

במערכת המשפט האזרחית, נפגעי העבירה מקבלים קוד וסיסמה לגישה למערכת, לאחר הגשת תלונה ופתיחת ההליך הפלילי.

מערכת זו טרם חוברת למערכות המידע הצבאיות, והיא צפויה לפעול לקראת כניסת מלוא הוראות תיקון 75 לחוק השיפוט הצבאי לתוקף, בשנת 2021.

בתמונה: מערכת נפגעי העבירה של משטרת ישראל, מתוך [פורטל השירותים והמידע הממשלתי](#)

מערך הסיוע בפרקליטות הצבאית

בהתאם להוראות תיקון 75 לחוק השיפוט הצבאי, יועמדו לרשות נפגעי העבירה גורמי סיוע בפרקליטות הצבאית, וימונו אחראים לכך במשטרה הצבאית החוקרת.

מערך זה, של גורמים שיהיו אחראים לטיפול בנפגעי עבירה ואמונים על הנחלת החוק והחובות הנובעות ממנו, אחראי לעדכון נפגעי העבירה במהלך החקירה ובשלבי המשפט. תפקידיהם של הגורמים במערך מנויים בתוספת לחוק, כך שלנפגעי העבירה יהיה ברור מה היא הכתובת הרלבנטית לכל דבר ועניין.

תוספת שישית (סעיף 13א(ג)(1))	
הגוף מוסר המידע	השלב בהליך הפלילי
הגוף החוקר	1. העברת תלונה לפרקליט צבאי או לתובע צבאי;
הגוף החוקר	2. החלטה שלא לערוך חקירה;
הגוף החוקר	3. זכות לנוכחות מלווה בחקירה (בעבירות מין או אלימות);
הגוף החוקר	4. זכות לבחור את מין החוקר (בעבירות מין);
התובע הצבאי	5. החלטה שלא לנקוט בהליכים מסוג כלשהו כלפי החשוד;
התובע הצבאי	6. החלטה על החזקת החשוד או הנאשם במעצר פתוח, ובלבד שמי שהחליט כאמור קבע שהמעצר הפתוח נועד להגן על נפגע העבירה; יידוע על החוקה במעצר פתוח כאמור, וכלול גם אישור בכתב ובו תנאי המעצר;
התובע הצבאי	7. שחרור של החשוד או הנאשם בתנאים על פי סעיף 243א, לרבות פירוט התנאים, ובלבד שבית הדין קבע שתנאי השחרור, כולם או חלקם, נועדו להגן על נפגע העבירה; יידוע על שלב זה וכלול גם הודעה על כך שנפגע העבירה רשאי להעתיק את פירוט תנאי השחרור האמורים;
התובע הצבאי	8. החלטה להעמיד את החשוד לדין משמעתי; תוצאות ההליך המשמעתי;

חשיבות החוק

כאמור, לאורך השנים, פעלה התביעה הצבאית ברוח חוק זכויות נפגעי עבירה, מבלי שהחוק חל עליה באופן רשמי ושיר.

זכויותיהם של נפגעי העבירה מצאו ביטוי בהנחיות פנימיות של התובע הצבאי הראשי; בהכשרות וימי עיון לקציני התביעה הצבאית ועוד. ואולם, הנחיות אלו היו מוגבלות בתחולתן, בין היתר מפאת היעדר בסיס חוקי למימושן בהליך הפלילי (לדוגמה - האפשרות להגיש תצהיר של נפגע עבירה במסגרת גזר דין, פעולה פרוצדורלית המחייבת עיגון חוקי בסדרי הדין), ומגבלות כלכליות ותקציביות.

העיסוק בנפגעי עבירה בצה"ל אינו מוגבל רק לגורמי הליבה של מערכת המשפט הצבאית.

בשנת 2012 הוקם בצה"ל מרכז מיוחד, לטיפול בנפגעי תקיפה מינית ([מהו"ת](#)).

מדובר בגוף ייחודי במערכת הצבאית, המאפשר לנפגעי עבירות מין לזכות למענה נפשי וטיפול לצד סיוע בהגשת תלונתם. בשנת 2016 נוסף למרכז מהו"ת גם ייעוץ משפטי, המאפשר לכל נפגעי עבירות המין לקבל מידע על אודות ההליכים המשפטיים הצפויים בעניינם, ולהעמיד בפניהם את כלל האפשרויות בהיבטי הטיפול המשפטי בתלונתם.

מדוע בחרתי בנושא?

כקצין המשרת בסנגוריה הצבאית, אני נדרש למצוא את האיזון בין החובה להגן על זכויות הנאשמים וטובתם, לבין החובה הערכית והאישית העומדת מול זאת, לשמור על כבודם של נפגעי העבירה.

חשוב להבין כי חובות אלו לא סותרות אחת כנגד השנייה, אלא משלימות זו את זו ומובילות לחקר האמת, תוך שמירה על זכויותיהם של הנפגעים והנאשמים כאחד.

אוסר בטרומית: החלת זכויות נפגעי עבירה גם ביהודה ושומרון

28 בפברואר 2018, י"ג באדר תשע"ח, בשעה 13:20

מליאת הכנסת אישרה בקריאה טרומית את הצעת חוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה (תיקון) - החלת זכויות נפגעי עבירה), התשע"ו-2016 של חברת הכנסת ענת ברקו. מוצע להחיל את חוק זכויות נפגעי עבירה על נפגעי פעולות איבה בהליכים המתקיימים בפני בתי משפט צבאיים, לרבות בשטחי יהודה ושומרון. בדברי ההסבר הכתב: "הטרור משאיר אחריו הן נפגעים והן בני משפחות נפגעים. הצעת החוק מבקשת להרחיב את הזכויות הניתנות לנפגעי פעולות איבה, שהם גם נפגעי עבירות במשתמע, ולהחילן בשינויים המחויבים גם על הליכים המתקיימים בבתי המשפט הצבאיים בשטחים. בשתי מערכות המשפט הללו עומדים לדין עבריינים-טרוריסטים וצריך להכיר בנפגעים כמי שזכאים לכל אותן הזכויות שהחוק נותן לנפגעי עבירה. כל זאת, גם בישראל וגם בשטחים, שם מעמידים לדין טרוריסטים." ח"כ ברקו: "כיום יש אמפתיה כלפי קורבנות אבל יש אבחנה ברורה על פי מקום המשפט. ההסדר מפלה בין דם לדם, בין אלה שהטרוריסט נשפט בתוך הקו הירוק לבין מחוץ לקו הירוק בבתי המשפט הצבאיים ולכן הקורבנות לא זוכים לטיפול שווה." 38 תמכו 8 התנגדו וההצעה תועבר לוועדת חוקה.

דיווח הכנסת בדבר הכוונה להחיל התיקון גם באזור יהודה ושומרון, אתר הכנסת

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים :

- הצעת חוק השיפוט הצבאי (תיקון מס' 75), התשע"ח-2018, (קריאה שנייה וקריאה שלישית) :
https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawBill.aspx?t=lawsuggestionssearch&lawitemid=572663&fbclid=IwAR15PV7kWpG8iMERmINx-NU8CJhGfIvsogaaFPcu_3Azxtc7K2rxLNoims
- דברי ההסבר להצעת החוק 761, כ"ח בשבט התשע"ח (13 בפברואר 2018) :
<https://m.knesset.gov.il/Activity/committees/ForeignAffairs/LegislationDocs/SexCrimes5.pdf>
- פרוטוקול ישיבה מס' 315 של הכנסת ה-19, במסגרתה החוק עבר בקריאה שנייה ושלישית :
https://www.nevo.co.il/law_html/law140/20_ptm_489520.htm
- חוק השיפוט הצבאי (תיקון מס' 75), התשע"ח-2018 :
<https://oknesset.org/meetings/2/0/2072554.html>
- אתר הכנסת, אושר לקריאה ראשונה : חוק זכויות נפגעי עבירה יוחל גם על המשרתים בצה"ל (5 בינואר 2018) :
https://main.knesset.gov.il/Activity/committees/ForeignAffairs/News/Pages/pr050218_1.aspx
- אתר צה"ל, חוק נפגעי עבירה יחול רשמית גם על חיילים. מה זה אומר? (17 ביולי 2018).
<https://www.idf.il/אתרים/הפרקליטות-הצבאית/עומדים-לצד-נפגעי-העבירה>